

Rusínová, Zdenka

Některé aspekty distribuce alomorfů : (genitiv a lokál sg. maskulin)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1992, vol. 41, iss. A40, pp. [23]-31

ISBN 80-210-0547-5

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101373>

Access Date: 08. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZDENKA RUSÍNOVÁ

NĚKTERÉ ASPEKTY DISTRIBUCE ALOMORFŮ (GENITIV A LOKÁL SG. MASKULIN)

Skloňování našich substantiv se vyznačuje, jak víme, při známé bohatosti vzorů, typů a jejich koncovek — jednak poměrně značnou homonymií tvarů a jednak v řadě případů i synonymií koncovek. Přesněji lze synonymií vymežit tak, že mluvíme o alomorfech, a to v podobě dublet nebo variant.

Poznámka: Termínů užíváme ve shodě se Mluvnici češtiny: dubletní koncovky se týkají některých členů typu na rozdíl od ostatních, variantní koncovky jsou u jednotlivých členů typu možné vedle sebe.

Distribuce alomorfů v jazyce typu češtiny je důležitý morfologický problém. Jeho řešení v našich gramatikách od Gebauerovy po akademickou Mluvnici češtiny ukazuje, jak jejich autoři chápou nejen pojem spisovnosti a nespisovnosti (případně hovorovosti), ukazují i vztah autorů k dialektům, k otázce jazykové správnosti — a v neposlední řadě — alespoň u strukturalistických a poststrukturalistických prací očekáváme i řešení z hlediska systémového pohledu.

Jak jsme již konstatovali při rozboru distribuce alomorfů v nom. pl. maskulin životných (Rusínová 1987, 1988), je za základní faktor ovlivňující volbu alomorfů v našich mluvnicích považována povaha koncového konsonantu. V MČ se o existenci jiných možných činitelů uvažuje, ale konkrétní aplikace chybí.

Východiskem našeho zkoumání byly kodifikace Trávníčkova, Havránkova — Jedličkova, materiál Šmilauerův použitý v Nauce o českém jazyku, řešení problematiky v MČ a stav v dnešním živém spisovném úzu. Pokusili jsme se postupně vydělovat jednotlivé skupiny maskulin, a to tak, abychom na základě společných deklinačních rysů postupovali od obecněji definovaných větších skupin ke konkrétnějším skupinám menším. Přitom je naší snahou vystihnout povahu a vzájemnou propojenost faktorů působících na distribuci alomorfů genitivních a lokálových.

SITUACE V GENITIVU SG. MASKULIN APELATIVNÍCH

Při pohledu na distribuci alomorfů v gen. sg. maskulin vyplývá z jazykového materiálu poznatek, že prvním dělidlím je tvrdost a měkkost: typy *pána*, *hradu* stojí proti typům *stroje*, *muže*. Zatímco tvrdá maskulina nemají společnou podobu, měkká ji mají a tím se jednoznačně (a jednostranně) delimitují. Na této úrovni se vydělují i všechna maskulina kolísající mezi tvrdým a měkkým skloněním. V rámci tvrdých maskulin lze provést další delimitaci uplatněním principu životnosti (typ *pán* má v gen. jen *-a*). Zbývající neživotná maskulina mají v gen. sg. koncovku *-u/-a*.

Za základní je třeba považovat koncovku *-u*. Uplatňuje se jako jediná možná u řady neživotných konkrét (*sloupu*, *rohu*, *vrchu*, *zvonu* atd.) i abstrakt, jako jsou např. od původu dějová jména: z *přenosu*, *náhledu*, *lomu*, *odrazu*, *západu*, *dupotu*, *ruchu* atp. Jako další faktor vstupuje na scénu syntaktická role maskulina. Povaha genitivu umožňuje, aby substantivum v tomto pádu plnilo tři základní syntaktické funkce: přívlastkovou, předmětovou a příslovečného určení místa nebo času. První dvě funkce bývají obvykle bezpředložkové, předmětná se kromě toho pojívá s předložkou *bez*. V těchto případech má maskulinum koncovku *-u*. Příslopečná funkce místní, řidčeji časová bývají vyjadřovány předložkami *z*, *do*, *od* a převažuje tu koncovka *-a*. V této funkci se uplatňují častěji konkréta. Například: *bez holubníku* — z *holubníka*, *bez jediného rybníku* — *do*, *od rybníka*, *stín javoru*, *vyrobena z javoru* — *lístek spadl z javora*, *bez prostředku* — *doprostředka*, *bez hořejšku*, *dolejšku* — z *hořejška*, z *dolejška*, *bez našeho dnešku* — *ode dneška*, *bez veselého včerejšku* — *od včerejška*, *je to bez čtvrtku týden* — *od čtvrtka*, *bez vnějšku* — *zvnějška*, *bez slavnostního obědu* — *do oběda*. Tvary se zajisté navzájem ovlivňují, avšak nikoli symetricky. Zaměnitelná bývá koncovka substantiva ve funkci předmětu a přívlastku, zato ve funkci příslovečného určení je stálost koncovky nepoměrně větší, většinou je s *-u* nezaměnitelná. Toto rozdělení koncovek podle syntaktických rolí by mohlo vést k další úvaze, že primární je vlastně rozdíl významový mezi substantivy. Ta, jež pojmenovávají místo nebo úsek času, by měla pak mít jen koncovku *-a*. Avšak k tomu, abychom nadřadili syntaktickou funkci nad sémantiku nás vede ta skutečnost, že dochází k distribuci alomorfů i u téhož lexému v závislosti na jeho syntaktické roli.

Ze sumy maskulin neživotných se dále vydělují pod vlivem působnosti dalšího faktoru, a to slovtvorného, substantiva tvořená sufixy *-ov* a *ín*. V gen. sg. mají výhradně koncovku *-a*, a to bez ohledu na syntaktickou roli, kterou tvar plní. Jde o jména primárně místní, tedy fungující často jako adverbiala. Podle starých tvarů (ne vždy utvořených), jako z *ostrova*, *komína*, jsou i novější, utvořená maskulina: *venkova*, *kravína*, *včelína* atp. Faktor, jenž působil na jejich vydělení, je sice slovtvorně sémantický, avšak důsledky jeho platnosti shledáváme i v oblasti formální: ke slově takto utvořeným se přidala i substantiva podobná jim jen zakončením, jako *Londýn* atp. (srov. dále u proprii).

Dále se u jednotlivých, převážně starých primárních maskulin tvrdých neživotných uplatňuje faktor historický: stará přináležitost k *o*-kme-

nům s genitivní koncovkou *-a*, nebo k *u*-kmenům s koncovkou *-u* stojí (díky jejich vysoké frekvenci v pozadí dnešní distribuce dosud, například: *chleba, ledu, domu, medu* atd.

SITUACE V LOKÁLU SG. MASKULIN APELATIVNÍCH

Podoby lokálové se často v našich mluvnicích vykládají v návaznosti na formy genitivní: kde je v gen. *-a*, je v lok. *-e/ě*. Poněvadž tomu tak do důsledku není, uvádí se nejčastěji pro distribuci koncovek *-u/e* jako rozhodující povaha zakončení a odlišné případy se obvykle taxativně uvádějí, zmiňují se také některé vazby předložkové.

Základní koncovkou je v lok. sg. *-u*. Mají ji abstrakta (většinou dějová jména), a to bez ohledu na zakončení, a jména s nimi totožná, avšak s konkretizovaným nebo specifikovaným významem: *po odběru, v náhledu, na lomu, v odrazu, v přenosu, po západu, východu slunce, v dupotu, po průjezdu aut* atd. Konkretizují-li se, mívají obvykle v adverbialním místním významu koncovku *-e*: *na západě, na východě, v průjezdě*. Uplatňuje se tu tedy faktor sémantický v souladu se syntaktickým. Ten získává převahu u jmen nemajících lexikální význam místa, pak mají tato jména — konkréta — v adverbialní funkci koncovku *-e/ě*, v objektové (přívlastkové) platnosti koncovku *-u*: *na chlebě — o chlebu, na sloupě — o sloupu, na potoce — o malém potoku, v kožiše — o kožichu, v klášteře — o tomto klášteře, na plotě — o plotu, na mostě — o mostu, po obědě — o obědu, ve státě — o státu, na obraze — o obraze, ve chlěvě — o chlěvu* atd. Dochází tu k podobnému jevu jako v gen. sg., totiž že se vydělují tvary s významem adverbialním, u nichž koncovky nekolísají a jde o koncovku *-e/ě*, na rozdíl od významu objektového, kde může koncovka pod vlivem častého adverbialního užití substantiva kolísat, nebo může převažovat *-u*.

Pátráme-li po působení slovtvorného faktoru, zjišťujeme tyto okolnosti: S koncovkou *-ě/e* se jednoznačně vydělují substantiva tvořená sufiky *-ov* a *-ín*, což je opět situace obdobná genitivní. Jako limitující faktor se obvykle v mluvnicích uvádí i v lokálu zakončení substantiva, tj. alternující konsonanty mají dávat přednost koncovce *-u*. Při podrobnějším pohledu však zjistíme, že je-li koncový konsonant součástí slovtvorného formantu, následuje pouze koncovka *-u*, není-li, a také v případě neprůhledného tvoření, koncovka kolísá (příručky u takových slov uvádějí obvykle obě koncovky: např. u Šmilauera: *o jazyce/u, v potoce/u, v kožiše/u* atd.). U slov tvořených sufiky obsahujícími *k, ch, t*, případně *r, g* u domácích nebo přejatých jmen v sufiku nebo v druhé části složeniny tato možnost neexistuje a je tu veskrze koncovka *-u*: *vnějšku, dolejšku, vnitřku, protějšku, prostředku, budičku, chlebičku, kostelíku, holubníku* (ač existuje v gen. z *holubníka*), *trojúhelníku, trávníku, čtvrtku, pondělku, krakováku — blatouchu — náletu, šepotu — adaptéru, receptoru, eskalátoru, kanýru — elektroměru, časoměru — marketingu, katalogu* atd.

V lok. sg. maskulin apelativ je tedy situace do jisté míry obdobná si-

tuaci genitivní. V návaznosti na význam substantiv se uplatňuje faktor syntaktický, jako příznaková se jeví funkce adverbialní a může převážit nad „nemístním“ významem lexikálním. Dále platí, že slova utvořená vystupují jako jednotné celky. Starobylá skupina slov na *-ov* a *-ín* má v souladu se zakončením v gen. důsledně koncovku *-ě*. Ostatní utvořená jména mají veskrze koncovku *-u* bez ohledu na povahu koncového konsonantu.

SITUACE U VLASTNÍCH JMEN MÍSTNÍCH

V rámci maskulin neživotných je třeba počítat s kompaktní a rozsáhlou skupinou názvů obcí. Vedle nominativu jsou to právě genitiv a lokál jako pády, ve kterých se vlastní jména místní vyskytují převážně, a to jako odpověď na otázku *kde, kam, odkud*.

Poznámka:

Naše úvahy tu vycházejí z porovnání mluvnic Trávníčkovou počínaje, dále jsme vycházeli z tvarů uvedených v SSC, dále z prací Polívkové (1985), Sedláčka (1975, 1981), Kamiše (1986) a jiných.

Současné kodifikace vykazují ve srovnání s kodifikací Trávníčkovy posuny, ty jsou však ještě opatrnější v živém spisovém úzu. Jádrem typu zůstávají místní jména tvořená sufixy *-ov/ev* a *-ín* s odpovídajícími koncovkami *-a*, *-ě*. K nim tradičně patří jména, která se jim formálně podobají, jako *Londýn, Beroun, Milán*. Podobnost formám na *-ín* však musí být doprovázena rysem běžnosti, není-li tomu tak a jde-li o jméno řídké, pak mívá koncovku *-u* v gen. i lok. sg., např. *Dublinu, Lublín, Helmsgrün* atd. Dále sem patří staré frekventované tvary, dnes už výjimky. V SSC připadá zhruba na 80 pravidelných jmen s uvedenými sufixy právě desetina, tj. 8 výjimek. Jsou to: *Náchod, Jeruzalém, Řím, Betlém, Tábor, Svět, Egypt, Zeliv*. Uvedená jména mají i dnes v gen. *-a*, v lok. *-elě*.

Skupina jmen na *-sk* (ruská jména typu *Omsk, Kursk* doznala ve srovnání s MSC největších změn. Zatímco jim Trávníček přisuzuje v gen. pouze koncovku *-a*, v SSC jde o jména uváděná důsledně s obojí koncovkou. Současný úzus však nás přesvědčuje o dalším příklonu ke koncovce *-u* (na rozdíl od Polívkové, která je uvádí ve shodě se SSC). Jistou analogii k této skupině jmen vidíme v domácích jménem zakončených na *-k*: *Zámbek*, a na slovtvorné přípony *-(n)ík, -ák* apod.: *Lipník, Javorník, Jeseník, Zebrák*. Představují díky frekventovaným příponám poměrně četnou skupinu jmen. U nich se projevuje rovněž kolísání a ústup od koncovky *-a*. Tuto tendenci lze potvrdit i u ostatních jmen místních (*Žďár, Zábřeh, Újezd* atp.). V distribuci koncovek *-u/a* lze zaznamenat významný faktor, a to protiklad známosti — neznámosti. Tomuto rysu lze subsumovat o rys regionálnosti (z blízkého okolí se jede do *Žďára, Zábřeha*, z větší vzdálenosti do *Žďaru, Zábřehu*). U cizích jmen místních platí veskrze naprostá převaha koncovky *-u*. Kromě již uvedených jde i o významnou skupinu jmen na *-burg, -berg*: *Heidelberg, Duisburg* a jiná. Koncovka *-a* se pak drží (kromě zmíněných tvarů slovtvorných) už jen v místním úzu, často jako pozůstatek nářeční podoby.

V lok. sg. platí, že vzestup koncovky *-u* proti *-ě* je ještě výraznější. Typy, které v gen. sg. kolísají, v lok. sg. mají koncovku *-u*. Platí to stoprocentně o ruských jménech na *-sk* a s velkou převahou o domácích na *-k*: v *Javorníku*, *Stramberku* atp. Koncovka *-ě* se objevuje většinou jako regionální varianta u izolovaných jmen: na *Mělníce*, ve *Žďáře*, v *Újezdě(-u)* a u již zmíněných jmen: *Táboře*, *Betlémě*, *Římě*, *Jeruzalémě* atd. I o těchto jménech lze říci, že u nich působí rys častosti a běžnosti (především v církevním úzu), byť jsou přejatá. Možnost užití forem o *Římu*, *Táboru*, *Mnichovu*, *Betlému* nevypovídá obvykle o rozlišení syntaktickém (v roli objektu), ale o odlišnosti věcné. Jde o přenesený význam, a to „symbol církve“, „symbol, ztělesnění husitství“, „mnichovské události“, „kaple Betlémská“.

Můžeme tedy sumarizovat v tomto smyslu: jednoznačným činitelem při volbě koncovky *-u*, *-a* v gen. sg. místních jmen je faktor slovtvorný: skupiny jmen tvořených sufixy *-ov*, *in* jsou co do volby koncovky natolik kompaktní, že jejich vliv zasahuje i některá jména jim formálně podobná zakončením. U ostatních jmen se uplatňuje především faktor sémanticko-frekvenční ve smyslu častost — tedy běžnost, známost, neoficiálnost, proti řídkosti užití, menší známosti nebo neznámosti a oficiálnosti. Vzhledem k tomu, že u jmen neznámých a použitých v kontextu poprvé dávají mluvčí jednoznačně přednost koncovce *-u*, lze mluvit vedle základního rysu známost — neznámost, i o rysu kontextová zapojenost nebo nezapojenost.

Srovnáme-li situaci u apelativ a proprií místních, pak nás zaujme absence syntaktického faktoru u místních jmen. Lze ji vyložit působením systémových vztahů mezi dvěma plány jazyka, a to plánem pojmenovacím a souvztažňujícím — morfologickým. Příznakový význam adverbálně místní, vyjádřený koncovkou *-a* v genitivu, jak ho známe u apelativ, se nevyjadřuje, byl-li už vyjádřen jiným způsobem. V našem případě je význam místa dán příznakově tím, že se z popisných apelativ různého druhu stala značková propria rezignující na původní význam. Byl-li význam místa vyjádřen takto příznakově a primárně, rezignuje výraz na další příznak. (Analogii tohoto vztahu jsme už popsali u nom. plurálu životných maskulin (op. cit.), kde šlo o příznak personičnosti vyjadřovaný konkurenčně slovtvorným sufixem nebo koncovkou). Za důkaz toho, že koncovka *-a* není u místních jmen výrazem jejich syntaktického adverbálního významu, lze považovat ten fakt, že ani jména, která se od původních apelativ ničím neliší, nepovažují za nutné manifestovat svou syntaktickou funkci koncovkou *-a* (nebo *-ě* v lokálu), srov. *Brodu*, *Písku* a považují svou „toponymnost“ za jasnou i v mluveném jazyce, kde odpadá informační signál velkého písmena. Adverbilní funkce místní je u toponym jejich funkcí primární, tudíž ji na rozdíl od apelativ příznakovou koncovkou nevyjadřují.

Jiný důkaz o systémovém vztahu plánu syntaktického a pojmenovacího, lexikálního, a tedy další důkaz pro naše předchozí tvrzení, můžeme vidět v tom, že v případě, když vlastní místní jméno rezignuje na svůj význam, chová se jako apelativum (o *Mnichovu* — „událost“, *Táboru* —

„husité“ atd., srov. výše). Je jasné, že vzájemné ovlivnění tvarů je silné, ale záměna tvarů není dost dobře možná oběma směry.

Pořadí faktorů ovlivňujících koncovku u místních jmen je tedy neob-
sazeno na nejvyšším místě, tj. v syntaktickém plánu, pak přichází na řa-
du druhý nejsilnější faktor — sémantický třídící — slovtvorný. (Jména
utvořená sufixy *-ov, -ín.*) Jako další a silící se uplatňuje sémantický fak-
tor vzdálenosti (známosti — neznámosti, regionálnosti) realizující se podle
vztahu mluvčího k názvu místa i k místu samému, tedy v podstatě rys
sémanticko-pragmatický.

Pokus o vystižení faktorů, které ovlivňují výběr alomorfů v genitivu
a lokálu sg. maskulin, vychází z názoru, že koncovka substantiva je mís-
tem, kde se realizují systémové vztahy různých rovin jazyka. Vztahy
morfologického plánu k ostatním plánům jazyka ještě zdaleka nebyly po-
psány tak, aby bylo jasné, co vše se podílelo na vzniku tvarů slov, jichž
čeština užívá.

Ve vztahu morfologie — slovtvorba jde o přímočarý vztah, v němž se
tvaroslovný prostředek přímo účastní slovtvorného aktu, a to buď jako
nutný doprovodný rys, nebo jako přímý aktér. Jde však i o vztahy kom-
plikovanější, jichž jsme byli svědky. Vytváří se vztah koncovka — utvo-
řené slovo v protikladu ke vztahu koncovka — neutvořené slovo (*Koje-
tína, v Kojetíně, venkova, na venkově, v kostelíku, šepotu proti Písku,
v Písku, v jazyku/-ce, potoku/ce* atp.). Protiklad utvořenost — neutvoře-
nost není jen kategorií úzce slovtvornou, jde zároveň o protiklad lexi-
kálně sémantický, a to ve smyslu motivovanost — nemotivovanost a s tím
související popisnost nebo značkovost. U apelativ i proprií jsme svědky
toho, že přejatá jména, byť utvořená, se chovají jako neutvořená, znač-
ková: v našem materiálu šlo např. o slova s druhou částí *-burg, -burk*;
mají převážně koncovku *-u* v gen. i lok sg. Jako faktor pro dubletu se
u těchto jmen uplatňuje pouze protiklad známé vs. neznámé (běžné vs. ne-
běžné, použitá v textu vs. užitá poprvé). Proto se vyskytuje z *Nymburka*,
příp. v *Nymburce* vedle z *Nymburku, v Nymburku*, ale jen z *Hamburku*,
Edinburku atp.

Zaznamenali jsme spojitost mezi druhem koncovky a slovtvorným ty-
pem. Je tak silná, že se z ní odvíjí sjednocující úloha formy. (Uplatňuje se
například u neutvořených slov na *-ov, -ín* nebo slov jen podobných za-
končením: *ostrov, komín, Londýn* apod.). Koncovka však reaguje i na
obecnější plán než jen formální nebo slovtvorný, rozlišuje homonyma
na úrovni propriálnost — apelativnost, abstraktnost — konkrétnost, značko-
vost — popisnost a jiné významové rozdíly. (Např. *ve světě, ve Světu*,
o Betlémě, o Betlému atp., srov. výše). Koncovka tedy nereaguje mecha-
nický na utvořenost, přítomnost sufixu nebo povahu finály, ale reaguje
dokonce na odlišný význam lexikální, která původnímu slovtvornému
významu neodpovídá.

Syntaktická role tvaru se může uplatňovat při volbě koncovky tam,
kde tvar plní ve stejném pádu víc funkcí. Zřetelné se vydělují funkce
adverbiální od neadverbiálních. Nekonkurují si například funkce objek-
tová a atributivní. To, že má tendenci vydělovat se koncovkou právě
funkce adverbiální, souvisí s konkurencí mezi slovními druhy (tj. lze

soudit, že primární a sekundární funkce slovních druhů nemusejí být odlišeny variantní koncovkou, zato dochází k tomuto odlišení, jde-li o funkci terciární, v našem případě jde o substantivum v roli adverbialní). Veškeré naše dosavadní vývoody šly k tomu, že oddělit od sebe jednotlivé faktory co do jejich působení nelze a nelze rovněž vidět koncovku pouze jako výsledek povahy finály. Koncová hláska může být součástí morfu lexikálního nebo slovtvorného a odtud pramení její různé funkce při ovlivňování výběru koncovky. Další vliv finály má původ v její fonetické povaze. Jde-li o konsonant s možností alternace, dochází s koncovkou *-ě* v lokálu sg. ke změně podoby tvarotvorného základu. I tento fakt je nesporně jedním z důvodů, proč přibývá zakončení s *-u*, kde alternací ke změně základu nedochází.

Pohled do našich mluvníc (podobně jako do mluvníc západoslovanských jazyků) nás přesvědčuje o tom, že distribuci alomorfů lze řešit množstvím vzorů, typů a podtypů jen částečně. Distribuci je třeba pojímat jako vícefaktorový jev, jako součást působení systémových vztahů v jazyce.

LITERATURA

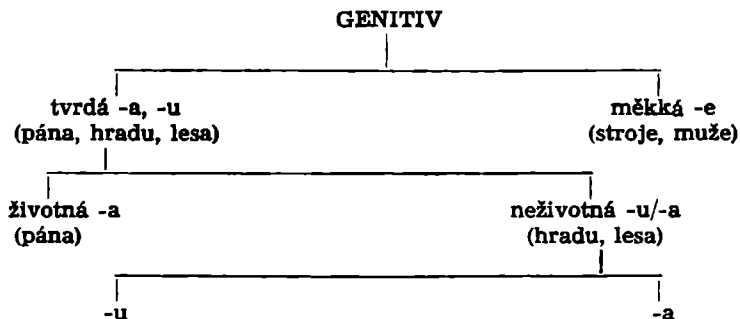
- BEČKA, J. V.: Jak se skloňují cizí místní jména. Typografia 82, 1979, s. 394n.
- BĚLICOVÁ, H.: In margine vztahu hloubkových pádů a tvoření slov. *Linguistica XVII/1*. In: *Funkční lingvistika a dialektika. ÚJČ ČSAV, Praha 1988*, s. 314n.
- HRBÁČEK, J.: K vymezení variantnosti jazykových jednotek. *SlavPrag 21, 1978*, s. 179—183, rus. res.
- JEDLIČKA, A.: Vývojová dynamika současné spisovné češtiny. *NŘ 52, 1969*, s. 79 až 94.
- JEDLIČKA, A.: Oblastní varianty a spisovná kodifikace. In: *Miscelanea linguistica. AUPO, Olomouc 1971*, s. 205—210.
- JIRSOVÁ, A.: K pojetí systému a struktury v klasickém období české lingvistiky. *SaS 50, 1989*, s. 238—248.
- KAMIŠ, K.: Lokál a jeho problematika v současné spisovné češtině a slovenštině. *UK, Praha 1986*.
- KOMÁREK, M.: K významu předložkových pádů v češtině. In: *Studia bohemia 2. Praha 1982*, s. 77—85.
- KOŘENSKÝ, J.: Konstrukce gramatiky ze sémantické báze. *Praha 1984*, s. 9—11.
- LEŠKA, O.: Strukturalismus a poststrukturalismus. *SaS 52, 1991*, s. 194—196.
- NEBESKA, I.: K současnému pojetí normy v české lingvistice. *SaS 50, 1989*, s. 152 až 187.
- ORAVEC, J.: Rozhraničenie prípon *-a, -u* v genitíve vzoru dub. *SR 35, 1970*, s. 161 až 189.
- PAULINY, E.: Genitiv sg. vzoru dub. *Slovo a tvar 3, 1949*, s. 41—43.
- POLÍVKOVÁ, A.: Naše místní jména a jak jich užívat. *Praha 1985*.
- RUSÍNOVÁ, Z.: K distribuci alomorfů *-i/ové* v nom. pl. maskulin životných. *SPFFBU A 35, 1987*, s. 72—78.
- RUSÍNOVÁ, Z.: O vlivu slovtvorného systému na systém morfologický. *SPFFBU, A 22—23, 1974—1975*, s. 43—47.
- RUSÍNOVÁ, Z.: Vlastní jména osob a distribuce alomorfů *-i/ové* v nom. pl. maskulin. In: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe. PF UK 1988*, s. 143—149.
- SEDLÁČEK, M.: Vlastní zeměpisná jména v deklinačním systému češtiny. *NŘ 66, 1983*, s. 35—44.

SEDLÁČEK, M.: *Do Záhřeba, nebo do Záhřebu?* NŘ 58, 1975, 1975, s. 243—248.

SEDLÁČEK, M.: V „Záhřebě“ i v „Záhřebu“. NŘ 65, 1982, s. 11n.

SEDLÁČEK, M.: Slovenská vlastní jména v novinách a časopisech. NŘ 64, 1981, s. 172—178.

VÁHALA, F.: Skloňování vlastních jmen osobních a místních. In: *Č češtině pro Čechy*. Praha 1960, s. 172n.

jen -u: vrchu, rohu
(staré u-kmeny: domu, ledu)
abstrakta (odraz, dupot)

jen -a: les, chléb
(staré o-kmeny), utvořená
sufixem -ov, -ín, místní
jména na -ov, -ín

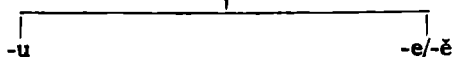
-u/-a

jako syntaktické
objekty a přívlastky,
neznámá toponyma

← slova mající
význam místa
(a času)

→ jako syntaktická
adverbia,
známá toponyma

LOKÁL

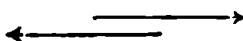
abstrakta (dějová jména)
táž jako konkréta
s významem objektovým
jména se sufixy -ek,
-(n)ík, -íček, -ák,
-ouch, -ot/-et, -ér,
-or, -r, -ýr, -ing,
-log

konkretizovaná dějová
jména vyjadřující místo
jiná konkréta s významem
místním
jména na -ov, -ín

-u/-e(-ě)

neutvořená na k, g, ch
a neprůhledně tvořená

místní jména
méně frekventovaná,
prvně použitá v textu,
neznámá

místní jména
na -ov, -ín, jim
podobná známá a jiná
frekventovaná,
známá

ON SOME ASPECTS OF DISTRIBUTION OF ALLOMORPHS (Gen. and loc. sg. masc.)

The paper aims at explaining the factors that influence the choice of allomorphs and tries to describe their interrelations. For this purpose there were analysed the forms of genitive and locative singular of masculines (common nouns and proper names as well).

In the genitive and locative singular of common nouns the syntactic factor appears to be the most relevant. In the adverbial function the masculine nouns have a tendency to form a unique ending.

As a second appears word-formative factor: proper names and common nouns derivated by means of suffixes *-ov*, *-in* and common nouns with other frequent suffixes have in endings no variants.

In addition to syntactic and word-formative factors are found semantic factors, e. g. known vs. unknown — in continuity with regional and distant relations (especially by geographical names) as well as with a feature of contextual connection (the first or the next usage in the text).

The influence of the final consonant character on choice of ending is the factor of lowest order. The final consonant should be judged by being either a part of the word-forming suffix or a part of not formed word (lexical morpheme).

